

К середине 70-х годов прошлого века Кристиан Метц понимает ограниченность лингвоцентристского подхода и оставляет его, отдавая предпочтению психоанализу Фрейда и Лакана. В результате появляется книга «Воображаемое означающее. Психоанализ и кино» (1977) в которой автор применяет психоаналитический подход к анализу киноискусства и восприятия фильма, при этом используя некоторый лингвистический инструментарий. У Лотмана также в этот период произошли изменения в его научном подходе, которые выразились в отказе видеть художественный текст как главный объект семиотического исследования («вторичная моделирующая система»). Это место занимает у Лотмана культура как таковая, а текст есть единичное проявление культуры. В итоге Юрий Михайлович приходит к понятию семиосферы, которая включает в себя также и культуру. В психоанализе Лотман не видел подходящей для него методологической основы.

Литература:

1. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики // Лотман Ю. М. Об искусстве. СПб., «Искусство – СПб»: 1998. – С. 288-372.
2. Мартине. А. Основы общей лингвистики // Новое в лингвистике. Вып. 3. Сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева. М.: Изд-во иностранной лит-ры, 1963. – С. 376-385.
3. Метц К. Кино: язык или речь? / пер. с фр. М.Б. Ямпольский // Киноведческие записки: историко-теоретический журнал. 1993/1994. – № 20. – С. 54-90.
4. Якобсон Р. и Халле М. Фонология и ее отношение к фонетике // Новое в лингвистике. – Вып. 2. Сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева. – М.: Изд-во иностранной лит-ры, 1962. – С. 231-278.
5. Eagle, Herbert. The semiotics of the cinema: Lotman and Metz // Revista Hispanica de Semiotica Literaria I (1976). – P. 303-313.
6. Metz, Christian. Language and Cinema / Trans. Donna Jean Umiker-Sebeok. – Paris – Netherland: The Hague, 1974. – 304 p.

Кучмій О. В.

*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, викладач
м. Київ, Україна*

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ЯК ІСТОРІОГРАФІЯ І НАУКА

Історія філософії являє собою об'єктивний процес розвитку філософського знання, який об'єктивується в філософських ідеях та їх системах. Але одночасно історія філософії виступає і як відтворення цього процесу в людській свідомості, який об'єктивується в описах і аналітичних оглядах, в текстах і в історіографії. Останнє являє собою так звану другу, або когнітивну історію

філософії. У свою чергу, якщо поглянути на історіографію крізь теоретичну, а також крізь історичну призму, то виявиться, що в ній (історіографії) теж проглядається два смисли: по-перше, власне описи та огляди окремих філософських ідей, систем, періодів історії філософії, тобто те, що власне ми й називаємо історіографією історії філософії і, по-друге, те, що виступає у якості теоретико-методологічних передумов та принципів, на яких власне базується історіографія історії філософії. Будь-який історіограф, відтворюючи історико-філософський процес, ставить перед собою і вирішує певні питання, а саме: мету й план свого дослідження, послідовність викладу та відбір фактів. А головне, дослідник має для себе визначити ті основи, на яких його ретроспектива може вважатись історією філософії. Отже, *будь-яке відтворення історії ґрунтується на рефлексії відносно того, яким чином буде побудована ретроспектива.*

При цьому, на ранніх етапах свого існування, рефлексія як така може або зовсім не вербалізуватись історіографом, або висловлюватись ним лише фрагментарно, спорадично, без розгорнутої теоретичної проробки. В обох випадках рефлексія залишається на етапі неконцептуалізованого інтимного здобутку роздумів самого історіографа, певною езотерією. Незважаючи на це, ця рефлексія завжди проглядається в результатах історіографічного дослідження. В останньому рефлексія набуває екзотеричного вигляду, тобто вона есплікуватиметься у певних роздумах, в окремих епізодах, в контекстах.

Особливо важливим є те, що на певному етапі розвитку історіографії відбувається диференціація когнітивної історії філософії, тобто виділення із власне історіографії її рефлексії. В останньому випадку рефлексія набуває самостійного значення, виходить з материнського лона історіографії і концептуалізується, утворюючи спеціальну самостійну дисципліну. Отже, історія рефлексивної сторони історіографії історії філософії підпорядкована закономірностям зростання ступеня її есплікованості, котра, в кінці кінців, приводить до якісної трансформації в концептуалізацію рефлексії, тобто відгалуження останньої від історіографії і набуття нею статусу самостійної дисципліни. При цьому рефлексивна й нерефлексивна частина історіографії не втрачають остаточно одна одну. Навпаки, ця нова, щойно утворена дисципліна, існує з метою «обслуговування» історіографії, вона має за мету надавати історіографічному дослідженню теоретико-методологічне забезпечення. У свою ж чергу, сама історіографія спирається на нову дисципліну як на свій теоретико-методологічний фундамент. Власне, таким чином, з'являється третя історія філософії, на якій надалі ми й зосередимо свою увагу.

Зрозуміло, що відмінність першої й другої історії філософії є очевидним й не потребує доведення. Перша – це власне об'єктивний процес розвитку філософського знання, який об'єктивується в філософських ідеях та їх системах. Друга – це відтворення цього процесу в людській свідомості, тобто, це когнітивна історія філософії. В першому відношенні історія філософії виступає у якості рефлексії закономірностей історико-філософського процесу, який і є її предметом, в другому відношенні – рефлексією відносно цілей, форм

і методів історико-філософського дослідження. Але при цьому предмет історії філософії далеко не співпадає з предметом філософії, оскільки історію філософії цікавить не сам по собі світ, а процес заглиблення та розширення у філософське осягнення цього світу. Отже, в царині історії філософії історіографія і її концептуалізована рефлексія виступають різними сторонами єдиної пізнавальної діяльності

Основоположником історії філософії як відтворення, хоча й фрагментарного, історико-філософського процесу, являється Аристотель. Стагірит вперше в історії філософії дав огляд того, що було зроблене до нього філософами в окремих галузях знання. Звичайно, що у Аристотеля ми не знайдемо систематичного й розгорнутого опису методів здійснення власного історико-філософського дослідження. Але деякі елементи рефлексії у своїх міркуваннях він таки запровадив. Цікавим є й той факт, що в схоластичному трактаті, як основній формі середньовічного філософського твору, обов'язковим компонентом й нормою був історико-філософський екскурс у минуле, в котрому автор обов'язково мусив проаналізувати думки своїх попередників з обраної теми. Незважаючи на це, середньовічний трактат неможливо сьогодні розглядати як когнітивну історію філософії, оскільки в ній був відсутнім особистісний зріз і для середньовічного автора лишалась невідомою суб'єктивізація як така. В епоху Відродження й у початковий період Нового часу історіографія історії філософії розвивалась значно інтенсивніше, ніж у попередні часи, але до суттєвих зрушень це не призвело. Лише у XVIII ст. рефлексія, яка до цього залишалась зануреною в історіографію, починає концептуалізуватись й виходити за рамки самої історіографії. Формально цей істотний перелом знайшов свій прояв у тому, що історики філософії почали включати до своїх описів спеціальні вступи, де обговорювались теоретичні й методологічні проблеми історіографії історії філософії – останній феномен лишався абсолютно невідомим для всієї попередньої історіографії історії філософії. Отже, протягом всього XVIII ст. здійснювалось відокремлення від історіографії самостійної дисципліни і успішно завершив цей процес І. Кант, надавши теоретичну ідею новій дисципліні. Цією ідеєю стала ідея «апріорної історії філософії». Оскільки, за Кантом, філософування є не чим іншим як поступовим розвитком людського розуму, тому історія філософії не є ні емпіричною, ні історичною наукою, а може бути лише наукою раціональною, тобто апріорною.

Зі сторони теоретичних і методологічних проблем історії філософії найбільш розгорнутою для початку XIX ст. постала історико-філософська система Гегеля, який, до того ж, історію філософії вніс до контексту своєї грандіозної філософської системи. Гегель концептуалізував рефлексію над так званими першою та другою історіями філософії і намагався у своїх лекціях з історії філософії відтворити світовий історико-філософський процес на основі цих теоретико-методологічних уявлень. По суті, думка Гегеля про те, що вся історія філософії за своїм єством є внутрішньо необхідним, поступовим рухом, який є внутрішньо розумним всередині себе і визначається своєю ідеєю а пріорі,

у загальному вигляді була запроваджена ще Кантом. Але ж остаточно, так звана третя історія філософії, переживши тривалий етап ембріонного розвитку у якості неконцептуалізованої, з часом все більше й більше есплікується і починає існувати самостійно, завдячуючи саме Гегелю.

Таким чином, в кінці XVIII – на початку XIX ст. швидкими темпами почала розвиватись й розмножуватись спеціальна література з так званої третьої історії філософії, котра зосередилась на розробці загальної і спеціальної методологій історико-філософського дослідження. Паралельно цьому процесові та у більшому масштабі розвивалась й історіографічна література. Зокрема, свого часу В. Шинкарук розрізняв історію філософії як процес, як науку і як теорію історії філософії, іншими словами, історія філософії розглядалась як процес, як історіографія і як рефлексія з приводу процесу та з приводу історіографії. Але в останньому випадку виникає певна реальна й смислова суперечність: адже протягом століть історіографія історії філософії вже існувала, а історії філософії як науки ще не було, оскільки остання лише проходила процес свого становлення. Оскільки історіографія не досліджує законів, тому багато істориків філософії відносять її не до науки, а до практики, до певної дослідницької діяльності, котра ґрунтується на науці (при умові, що вона вже існує). Саме тому сьогодні нерідко розрізняють наукову і емпіричну історіографію. Остання повністю ґрунтується на неконцептуалізованій рефлексії. Найчастіше історики філософії вважають, що історіографія може бути науковою або ненауковою, але при цьому сама історіографія не є наукою. Наукою виступає так звана третя історія філософії, оскільки вона є наукою про закономірності історико-філософського процесу, про мету, форми й методи дослідження, а також про історію самоусвідомлення історії філософії як науки.

Отже, історія філософії може нами сьогодні розглядатись, по-перше, як об'єктивний процес; по-друге, як історіографія (емпірична і наукова); по-третє, як наука, яка включає в себе теорію історико-філософського дослідження, як вчення про форми, мету й методи історико-філософського дослідження, як історіографію науки історії філософії (самоусвідомлення історії філософії як науки).

Матюшко Б. К.

*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, к.ф.н., доцент
м. Київ, Україна*

ЄВГЕН ДЕ РОБЕРТІ:

СПРОБА ВИЗНАЧЕННЯ НАУКОВОГО СТАТУСУ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Євген Валентинович де Роберті, повне прізвище – де Роберті де Кастро де ла Серда (1843 – 1915) є одним з народжених в Україні (село Козацьке, нині Піщанський район Вінницької області) філософом та соціологом зі світовим іменем. Його ідейний шлях пройшов від засвоєння провідних філософських